

FONTES LINGVÆ VASCONVM stvdia et docvmenta

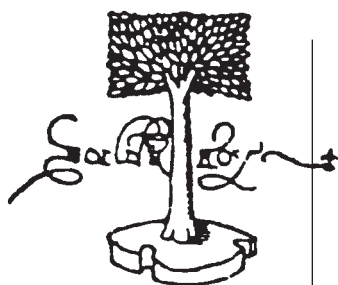
SEPARATA

Año XLV • Número 116 • 2013

Euskararen belaunez belauneko
jarraipena eta hizkuntza sozializazioa
Nafarroako familia euskaldunetan
(1970-2012)

Paula KASARES

FONTES LINGVÆ VASCONVM stvdia et docvmenta

La reduplicación compleja en euskera: notas acerca de su formación y sus paralelos en otras lenguas <i>Iván Igartua</i>	5
Artzibarko aldaera deitu izanaren inguruan (7 – barnera begirako zenbait erkaketa) <i>Koldo Artola</i>	31
Iruñe ondoko euskal testu zahar berri bat <i>Ekaitz Santazilia</i>	91
‘ <i>Cer alcatte edo alcatte ondo</i> ’ Un dato para la geografía histórica del euskera en la Llanada alavesa (Axpuru y Heredia) <i>Roberto González de Viñaspre / Pedro Uribarrena</i>	121
Euskararen laguntzaile ahantziaz: * <i>iron</i> aditzaren historia <i>Manuel Padilla</i>	131
Basque complex predicates and grammar change <i>Juan Carlos Odriozola / Xabier Altzibar</i>	171
Biformulatzaile urruntzaileak: euskarazko diskurtso-markatzaileen hiztegia osatzeko atariko azterketa <i>Ines Garcia-Azkoaga</i>	191
Euskararen belaunez belauneko jarraipena eta hizkuntza sozializazioa Nafarroako familia euskaldunetan (1970-2012) <i>Paula Kasares</i>	209
Sobre <i>Deredia</i> , nombre original y forma usada en euskara de <i>Heredia</i> <i>Mikel Gorrotxategi</i>	235
Topónimos alaveses de base antroponímica acabados en <i>-(i)ano</i> <i>Patxi Salaberri Zaratiegi</i>	245
Bai/ez galderen pertzepzioaren aldeak informatzaileen ama hizkuntzaren arabera: euskararen prosodia gaitasuna lantzeko zenbait datu argigarri <i>Iñaki Gaminde / Asier Romero / Aintzane Etxebarria / Urtza Garay</i>	273

Año XLV
Número 116
2013

Euskararen belaunez belauneko jarraipena eta hizkuntza sozializazioa Nafarroako familia euskaldunetan (1970-2012)

Paula KASARES*

SARRERA

Artikulu honetan Nafarroako historia hurbilean (hondar lau hamarkadetan, 1970etik 2012ra) euskararen belaunez belauneko jarraipena nola gauzatu den eta egungo haur nafarrak zer egoeratan bilakatzen diren euskaldun aztertzea xede izan duen ikerketa¹ baten berri eman nahi dut.

Euskararen gizaldirik gizaldiko segida arakatzeko egin dudan inguratzean umeak euskaldun haztea kodeaz jabetzeko edota hizkuntza gaitasuna eskuratzeko prozesutako ikusi beharrean, hiztunen, hizkuntzaren eta komunitatearen arteko elkarreaginak aztertzeko gertakaritzat hartu dut. Hau da, euskararen jarraipenari so eginda, mintzairaren iraupenaren oinarrian dauden gizarte prozesuak nahiz norbanakoen bilakaerak agerian uztea izan da nire helburua.

Ume orok inguruko hizkuntzan mintzatzen ikasten du, aldi berean edo hurrenez hurren bertze hizkuntza bat(zuk) bereganatu edo ez. Mintzairaren gizaldirik gizaldiko segida belaunaldi berrien hizkuntza sozializazioan funtsatzen

* Nafarroako Unibertsitate Publikoa.

¹ Ikerlana nire doktore tesia da, Patxi Salaberri Zaratiegik zuzendua eta 2013ko uztailearen 4an Nafarroako Unibertsitate Publikoko Filologia eta Hizkuntzaren Didaktika Sailean irakurria. Tesiaren epaimahaia Pello Salaburu, Iñaki Camino eta Juan Jose Zubiri doktoreek osatu zuten eta ikerlanari bikain *cum laude* iritzi zioten aho batez.

da eta euskararen jarraipenak ere umeak hiztun bilakatzeko prozesua du oinarri.

Munduko hainbat hizkuntza erkidegok belaunez belauneko jarraipenerako baldintzak eta kide berriak hiztun bilakatzeko bideak arras hondatuak dituztela erruz dokumentatu da (Martí *et al.*, 2005). Ikerketa batzuek (Fishman, 1997, 2001) hizkuntza gutxitu anitzen familia bidezko transmisioaren edota familia-auzo eremuko erabileraren ahultasuna eta indartzeko zailtasunak agerian utzi dituzte. Alegia, ikerlanek mintzaira baten belaunez belauneko jarraipena hausten delarik hura berruztartzea zer nekeza izaten den erakutsi dute. Literatura sozio-linguistikoa kontinente guztietako hizkuntza gutxituek haur eta gaztetxoek erabileraren berezkoa lortu ezinaren edo horretarako dauden zailtasun handien aipamenez josita dago. Aldiz, gizaldirik gizaldiko segida kaskaildurik edo eten- da egonda hura berrestekatu eta mintzairaren erabilera belaunaldi berrietan sendotu duten hizkuntzen ereduak hagitz bakanak dira, bat aipatzekotan Nahir (1988).

1. NAFARROAKO EUSKARAREN JARRAIPENA AZTERGAI

XIX. mendeaz geroztik izen handiko pentsalariak euskararen desagerpena iragarri bazuten ere, XXI. gizaldia hasita oraindik hizkuntza bizia da, hala Nafarroan nola Euskal Herriko gainerako herrialdeetan ere. Hori, funtsean, mintzairaren jarraipena erabat eten ez delako gertatu da. Hau da, Nafarroako hainbat herritan euskarak etxe-familia eta auzo giroan bere tokia izaten segitu duelako, edo bertze hitzetan erranda, belaunaldi bakoitzeko nafar batzuek euskaldun hazteko edota euskara beretzeko baldintzak izan dituztelako.

XX. gizaldiaren lehen laurdenetik aitzina Nafarroako euskararen gibelatzearen lekukotasunak utzi zizkiguten ikertzaileek (erraterako, Irigarayk, 1956 edo Morales de Radak, 1963) hizkuntzaren belaunez belauneko transmisioaren etenaren aipamenetara jo zuten usu, herri bateko haurrek gurasoen mintzaira ez jakitean euskararen galbidearen seinalerik garbiena zekusatela. Izan ere, belaunaldi berriak hizkuntzaz jabetzea eta euskaldun hazteko prozesua euskararen jarraipenerako harrointzat jotzean bat heldu dira euskalariak.

Halaz guztiz, berriki artio ez ikertzaileek ez hizkuntza politikaren arduradunek, oro har, ez diote euskararen gizaldiz gizaldiko segidari arreta berezirik eman. Euskararen jarraipena bermatzeko eta haren ezagutza nahiz erabilera zabaltzeko 1970eko hamarralditik aitzina egindako ahaleginek eskolaren edo heziketa formalaren esparrua lehenetsi zuten. Hizkuntzaren premia kuantitatiboei erantzun behar zitzaient, nahitaez; euskarak hiztunak behar zituen eta ikastolen zein gau eskolen gizarte mugimendua Euskal Herri osora hedatu zen. Ondotik, ele biko irakaskuntzak, euskara bigarren hizkuntza duten ikasleen gaitasunak eta euskararen transmisio kulturalari dagozkion halako gaiek jaso zuten, batik bat, ikertzaileen ardura. Hondar urteotan aldiz, zenbait hamarkadako eskarmentua metatuta, esparru informalarik, alegia, familia bidezko transmisioari eta, oro har, haur-gaztetxoek hizkuntza sozializazio prozesuari euskara indarberritzeko duen funtsezko zeregina aitortzen hasi zaio.

Euskararen belaunik belauneko jarraipenaren eta gizaldi berrien euskarazko gizarteratzearen ganean ez da ikerketa lerro sistematikorik jorratu. Egin diren lan gehienak eskala makroko eta izaera kuantitatibokoak dira.

Horien arteko lehenbizikoetako batek, familia bidezko hizkuntza transmisioaren gainean Euskal Herri osoan egindako ikerketa zabalak (Siadeco, 1994ab) 1970eko hamarkadan euskararen ondorengoenganatzeari nolabaiteko inflexio-puntua antzeman zion. Hamarraldi horretan aitzineko belaunaldietan nabaria zen hizkuntzaren gibelatze-joera gelditu zen, hiztun galerak gutxitu eta lehen baino guraso gazte euskaldun gehiago umeak euskaraz hazten hasi ziren.

Aipatu ikerketak agerian utzi bezala, euskararen transmisioaren bilakaeran aldaketa gertatu zen eta molde berrian familiaz kanpoko baldintzek sendiaren barnekoek baino eraginkorrago jokatu zuten. Izan ere, lehen euskararen transmisioa familian, prozesu *natural* baten bidez gertatzen zen baina 1970etik aitzina bide *kultural*ez ere gauzatuz joan zen, euskarazko irakaskuntzak, helduen euskalduntzeak, hedabideek eta administrazio publikoen hizkuntza politikak ahalbideturik. Euskararen transmisioari lagundu zioten bide kultural horiek sortutako giroak ordea, ez zieten Euskal Herriko lurralde eta eremu soziolinguistiko guztietako familiei modu berean eragin. Emaitzek argiro erakutsi zuten bezala, hizkuntzaren jarraipena gizarte gertakaria baita, haren iraupena ere gizartea osatzen duten alderdien eraginpekoa da.

Partikulariki Nafarroari dagokionez, izan badira ikerketa batzuk kezka soziolinguistiko zabalago batetik hondar hamarkadetan Nafarroako euskararen transmisioa alde edo moldez ukitu dutenak (adibidez, Ramos, 1995). Azken inkesta eta azterketa soziolinguistikoek euskararen belaunez belauneko jarraipenaren zenbait datu kuantitatibo eman dituzte. Horien arabera, 1980ko hamarkada artio euskara lehen hizkuntza zuten nafarren ehunekoa murriztuz joan zen, baina hamarraldi horretatik aitzina, euskararen familia bidezko transmisioa hazi da (Eusko Jaurlaritza, 2008b: 154-155). Horri esker egun, 15 eta 24 urte bitarteko gazteen taldean eta 55 urtetik goitikoenean dago euskara lehen hizkuntza izan dutenen kopururik handiena (Nafarroako Gobernu, 2009: 46). Azken inkesta soziolinguistikoak (Aizpurua eta Ortiz de Landaluze, 2012: 73) guraso nafar euskaldunen hizkuntza-transmisio joera honela agertu ditu: guraso biak euskaldunak direlarik umeen % 78k jaso du euskara hutsik etxean eta % 17k gaztelaniarekin batera. Euskararen familia bidezko transmisioaren emaitza gurasoen lehen hizkuntzaren arabera aldatzen da, gurasoak «euskaldun zaharrak edo jatorrizko elebidunak» direlarik % 100era iristen da eta «euskaldun berriak direnean, euskararen transmisioa txikiagoa da, baina gehienek euskara transmititzen dute» (*ibid.*, 74). Euskararen familia bidezko transmisioaren aldaketarik nabarmena guraso bakarra euskalduna duten bitariko bikoteetan gertatu da. Lehen gehienek ez zuten euskara ondorengoenganatzen eta orain berriz, transmititzen ez dutenak heren bat baizik ez dira.

Inkesta makrosoziolinguistikoek euskararen belaunez belauneko jarraipenaren gertakaria ehunekotara biltzen dute baina zenbakien gibelean dagoen dimentsio kualitatiboan barrentzea ez dute xede. Euskararen gizaldiz gizaldiko segida, zeharka bada ere, jorratu duten azterketa kualitatiboak hagitzez urriagoak izan dira eta deus gutxi dakigu egun Nafarroan umeak euskaldun hazten ari diren familien inguruabarrez, izan ere euskararen gizarte egoeraren bilakaeran belaunaldi berrien euskarazko sozializazioa bereziki aztertu duen ikerlanik ez dago.

Berebat, 1980ko hamarkadatik euskarazko irakaskuntza sendotu da, ikas-tolei eta hezkuntza sistema publikoko D ikasereduari esker, eta horrek euskaraz etxeko hizkuntza ez duten hainbat haur, gutxi-asko, euskaraz gizarteratzea ahalbidetu du. Halere, euskarazko eskolatzeak familiaren barneko hizkuntza sozializazioari nola eragin dion arakatu duen lanik ez dugu.

Egun euskararen etorkizun hurbileko iraupenaren gaineko kezka oraingo haur-gaztetxoek biharko hizkuntza portaeretan paratzean irizkidetasun handia dago. Hain zuzen ere, gaurko hiztun gazteek –gehienak eskolan euskaldunduek– hurren hamarraldietan, umeak dituztelarik, seme-alabei hizkuntza transmititzean jokatu duen moduak baldintzatuko du, hein handi batean, euskararen geroa. Gazte jendearen erabileraren gainean ditugun hondar ikerketek (adibidez, Soziolinguistika Klusterra *et al.*, 2009) haurtzaroko hizkuntza bizipenen garrantzia iradoki dute. Halaz, euskararen indarberitze aldera egungo haurren hizkuntza sozializazio prozesuaren gainean ezagutza eta ulertze sakona izateak berebiziko garrantzia du.

Beraz, nafarren euskarazko hazibidearen gaineko azterketa sakona oraindik egiteke dugu. Euskaldun hazteak eguneroko bizi egoera arruntetan haurrek euskaraz aditzeko eta aritzeko aukera ohikoa eta nahikoa izan dutela adierazten duela aintzat harturik, gertakari horri heldu nahi izateak gurasoek seme-alabak euskaraz hazteko edo txikitatik euskaraz jabe daitezen ahalbidetzeko izan dituzten jarrerak eta portaerak ez ezik, hizkuntzaren beraren egoera ere aztertzea eskatzen du. Hori da ikerlan honek bere gain hartu duen eginkizuna, argitzea xede duen honako galdekizun hauetatik abiaturik: a) azken lau hamarkadetan nola gauzatu da Nafarroako euskararen jarraipena? Zer gizarte prozesu dago euskararen segidaren gibelean?; b) Norbanakoen zer hautuk, jarduerak edo portaerak ahalbidetu du euskararen belauneko jarraipena? Zer bilakaera izan dute hiztunek euskararen aldera? Aitamate direlarik nola jokatu dute umeen hizkuntza hazieraren aitzinean?; eta c) Nolako da oraingo haur nafarren, 2000tik 2010 bitartean sortuen euskarazko sozializazioa? Neska-mutiko horiek zer egoeratan ari dira euskaldun bilakatzen?

2. HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA LITERATURA SOZIO-ANTROPOLOGIKOAN

Gauza ageria da hizkuntzen iraupena belauneko jarraipenean funtsatzen dela. Halaz guztiz, mintzairen gizaldirik gizaldiko segida ez da soziolinguisten arreta bildu duen gaia izan. Literatura zientifikoan urriko dira hizkuntza atxikitzea eta beraz, belaunaldi berriek hura ikasi eta erabiltzeko baldintzak bermatzea erdietsi duten hiztun taldeen adibideak. Faseldek (1995: 227) nabarmendu bezala, ikertzaileen interesa ez ohi da hizkuntza gutxituen atxikitzeko gertakarietara zuzendu (migratutako taldeen kasuan izan ezik) eta hizkuntza horiei iraurarazteko ahalegin eta estrategia sozialak maiz ikusezinak izan dira gizarte zientzien literaturarako. Ikertzaileek *tradizioaren irautea* ikusi ohi dute, ez *tradizioari eustea* edo *tradizioari irauraraztea*, Fishmanek (1997: 389) ohartarazi duenez.

Orobat, bakan batzuk baizik ez dira galera prozesu historiko baten ondoren gizarte erabilera apal-apala izanda indarberritu diren hizkuntzen kasu

dokumentatuak. Mintzaira ordezkatzeko bilakaera ordea, hagitzez sarriago eta zehazkiago jorratu izan da eta beraz, egun hobeki ezagutzen dugu hiztun talde baten hizkuntza historikoaren jarraipenaren etena eta ordezkapena, erasanda dagoen mintzairari eutsi eta hura suspertzeko motibazio eta bideak baino.

Mintzaira gutxituen gizaldiz gizaldiko segida hizkuntza atxiki eta ordezkatzeko (*language maintenance and shift*, Fishman, 1964) ikerketa arloan jorratu da eta ikerketa honen aztergaiaren ikuspegitik ekarpenik osoenak bi prozesuak, mintzairaren iraupena eta iraungipena, gizartearen jarraipenaren nahiz eta aldaketaren testuinguruan kokatu eta batera biltzen dituzten ikuspegietan daude. Ikusmolde horretan hizkuntzari eustea eta mintzaira uztea hiztunen hautu-erabakiei loturik ikusi duten egileak eta, partikulariki, alderdi soziokulturalek haien portaeretan duten eragina nabarmendu dutenak (Weinreich, 1979; Fishman, 1972, 1997, 2000; Fasold, 1995) izan ditut abiapuntu.

Hizkuntza atxiki eta galtzeko gertaerak ikermolde desberdinetatik aztertu dira, ikuspegi soziologikotik eta antropologikotik batik bat. Soziologo eta soziolinguistek ikerketa kuantitatiboak nahiago izan dituzte eta zentsu-errola eta inkestetako datu estatistikoetan oinarritu ohi dira (Fishman, 1964 eta 2000, kasurako). Hizkuntza gutxituen jarraipena aztertzeko soziologiaren azterbide makro eta kuantitatibotik egindako ikerlanak usuak dira, adibidez: MacKinnon eta MacDonald (1980) eta Vila (1993). Halere, zenbait egilek (Appelek eta Muyskenek, 1990; Neldek *et al.*, 1996), deterministatzat jo dute ikusmolde makro-soziologikotik, eta bereziki *domain* eta *diglossia* kontzeptuetatik, eraturako ereduak batik bat jardun-gune jakinetan indarrean dauden gizarte arauari begiratzen baitie, eta aldiz, hiztunek gizarte errealtatea eratu, interpretatu eta eraldatzeko dituzten bideei oihartzen ez zaizkielako.

Hizkuntzari eustea eta hizkuntza ordezkapena ikermolde kualitatibotik jorratu duten lanen artean ikuspegi antropologikoa da gertakari horien funts etiologikoan sakontasunik handiena erdietsi duena (horren erakusgarri, Gal, 1979; Dorian, 1981 edo Montoya, 1996). Azterbide hori jorratu duten iker-tzaileendako hiztunen hautuek beren kultura balioak islatzen dituzte eta hautu horiek hizkuntzaren irauteari edo galtzeari eragiten diote.

Euskararen transmisioaren gaineko azterketari doakionez, batik bat metodologia soziologikoaz egindako ikerketa eskala handikoen (makroen) eta, eskuarki, kuantitatiboen bidez aztertu izan da, adibidez: Siadeco (1994ab), Zinkunegi (1995), Arruti (1997) eta Eusko Jaurlaritza (2005ab, 2008a). Ikerketa molde horrek guraso euskaldunek beren ondorengoei euskara transmititzean izan duten joera itxuratzeko zenbait datu kuantitatibo eman ditu, datu horiek zenbait aldagairekin (gurasoen hizkuntza gaitasunarekin edota bizitokiko ezaugarri soziolinguistikoeekin) gurutzatu dituzte baina, oro har, datu kuantitatibo horietaz gain, euskaraz hazteari lotutako bertzelako azalpen kualitatiborik ez dute adierazi. Hizkuntza transmisioaren gaineko azterketetan kontzeptuaren bi maila edo bide bereizi izan dira: transmisio informala, familia bidezkoa, eta transmisio formala, irakaskuntza bidezkoa (Zinkunegi, 1995: 76). Oro har, ikerketek –eta bereziki kuantitatiboek– hizkuntza transmisioaren bi bideei bereiz heldu ohi diete, biak uztarturik edo el-karreraginean aztertu beharrean.

Ikerketa mikro-kualitatiboak bakanagoak dira; ikusmolde kualitatiboa estreinako aldiz erabili zuten lanak Sánchez Carrionenak (1972 eta 1981) ditugu. Aztergaitzat euskararen transmisioa zehazki ez bazuten ere, gaia ordu-ra artio landua ez zen modu kualitatibo eta sakonean jorratu zuten. Ondotik, interesa euskararen belaunez belauneko segidan –bete-betea edo hein batean bederen– paratu duten azterketa kualitatibo bakar batzuk ditugu, aipagarriena Hernandezena (2007), gure artean egiteke zegoen euskararen transmisioaren azterketa semiotikoa.

Euskararen gizaldiz gizaldiko transmisioaren gaineko ikerlanetan aztermolde kuantitatiboa eta kualitatiboa bereizirik (ez uztarturik) joan dira. Bertzalde, hondar urteotan transmisioari heltzeko hiztunen subjektibotasunari eta hizkuntzei lotutako emozioak aztertzea proposatzen duen ikusmoldea hasi da garatzen gure artean. Euskararen familia transmisioaren arloan berriki egin diren azterketa eta esku hartzeko programek emozioen garrantzia nabarmendu dute (erraterako, Elortza *et al.*, 2009).

Hala bada, ikertzaileek hizkuntza gutxituen belaunez belauneko jarraipena ikuspegi eta diziplina desberdinen azpian, baita kontzeptu desberdinen kategorizazioaren azpian ere aztertu dute. Literatura soziolinguistikoa batik bat *language transfer* edo *transmission* (Fishman, 1997) eta *reproduction* (Nelde *et al.*, 1996) erabiltzeko joera izan da. Euskaraz, *transmisio* adigaiatz gain, honako kontzeptu hauek erabili dira gertakari hori izendatzeko: euskararen *jarraipena* (Eusko Jaurlaritza, 1995; Arruti, 1997), hizkuntza komunitatearen *ugalketa* (Erize, 1997) eta euskara *ondorengoetaratztea* (Eusko Jaurlaritza, 1999).

Ikerketa honetarako ordea, erreferentzia teoriko-metodologiko nagusia gerturapen antropologikoan kausitu dut, *language socialization* kontzeptuaren inguruan garatua, hurrengo ataltxoan azalduko dudanez.

3. HIZKUNTZA SOZIALIZAZIOA, MINTZAIRAREN ETA KULTURAREN JARRAIPENA AZTERTZEKO PARADIGMA BERRIA

Literatura antropolinguistiko anglosaxoian hizkuntza transmisioa *language socialization* ikerketa arloan jorratu da. 1980ko hamarkadaren erdialdean Estatu Batuetako zenbait hizkuntzalari eta antropologo hizkuntza sozializazioaren ikerketa lerroa garatzen hasi ziren. Arlo horretako ikertzaileek giza garapenera hurbiltzeko diziplina desberdinak izan dituzte abiaburu (antropologia, [sozio]linguistika, soziologia eta psikologia), aztertzen dituzten gertakarien ikusmolde ahal den holistikoa eta integratzaileena eratzeko.

Sozializazioa –handi-handika hartuta– haurrari edo heldu hasiberriari komunitate jakin baten gizarte bizitzan eraginkortasunez eta egoki parte hartzeko beharrezkoak diren ezagutzak, joerak eta jarduerak eskuratzea ahalbidetzen dion prozesua da. Prozesu hori –berez, elkarri estuki loturik dauden prozesu multzoa– hein handi batean hizkuntzaren erabileraren bidez burutzen da, mintzaira baita kulturaren ezagutza komunikatu eta irudikatzeko, negoziatu nahiz auzitan paratzeko, birsortu eta eraldatzeko bide sinbolikorik behinena.

Elinor Ochs eta Bambi B. Schieffelin (1984/1992) egileen ikusmoldean, sozializazioa prozesu jarraitu eta amaigabea da, haurtzarora mugatzen ez dena, heldu jendeak rol, estatus edota jarduera berrietan sozializatzen jarrai baitezake.

Hizkuntza sozializazioa haurren gizarte harremanak hasten diren unean abiatzen da –hizketan hasi baino lehenago ere– eta gizon-emakumeen bizitza osoan jarrai dezake. Hizkuntza sozializazio ikerketa arloak «... the understanding of how persons become competent members of social groups and the role of language in this process» du helburutzat (Schieffelin eta Ochs, 1986: 167). Hala bada, hizkuntza sozializazioak mintzairaren ikastea baino gehiago biltzen du bere baitan, giza garapenaren alderdi guztiak ukitzen dituzten kultura eraginak. Hauen artean hizkuntzaz jabetzea bat gehiago da, funtsezkoenetako bat, halere, alderdi askotariko hari hertsiki loturik daude eta.

Hizkuntza sozializazioak bi dimentsio nagusi aztertzen ditu, haurrak nola diren sozializatuak hizkuntzaren erabileraren bidez eta nola diren sozializatuak hizkuntza erabiltzeko (*ibid.*, 184). Paradigma horretan hizkuntza sozializazioa prozesu dinamikoa, elkarreragilea, bizitza osoa dirauena eta inguruneari lotua da.

Hizkuntza sozializazioaren izaera elkarreragileak *transfer* edo *transmission* ideia, hau da ohiko kontzeptu horien baitan dagoen goitik beheko eta norabide bakarreko (gurasoengandik seme-alabengana edo helduengandik haurrengana doan) prozesua izatearen adiera gainditzen du. Haur txikiak ez dira balizko transmisio baten jasotzaile pasibo hutsak. Umeek ere beren familiako kide helduak sozializatzeko ahalmena dute (*ibidem*) eta, berez, prozesua noranzko bikoia da (*bidirectionality in socialization*, Garrett eta Baquedano-López, 2002: 346). Ikermolde honetan haurren hizkuntza sozializazioa norabide bakarreko prozesutako ikusi beharrean, erabilgarriagoa da familiaren elkarreraginaren sare dinamikoa gisa ikustea. Izan ere, gurasoek haurren hizkuntza jarduerak eta jarrerak eratzen dituzte, baina familiaren «hizkuntza ekologian» haurrak eragile dira, objektu baino gehiago: «For this reason, socialization should be viewed in terms of ‘participation’, rather than merely ‘transmission’» (Luykx, 2003: 41).

Hizkuntza sozializazioaren arloan egindako estreinako ikerketek *hizkuntzaz jabetzea* eta *hizkuntzaren bidezko sozializazioa* bi prozesu berezitat hartu ohi dituen ikuspegia kritikatu zuten, bi gertakarien artean dagoen lotura estua agerian utziz (Ochs eta Schieffelin, 1992). Hala eta guztiz ere, sozializazioak ez dakar jokabide eredu finkorik. Ikuspegi honek gizakiak malgutzat eta gizarte eta hizkuntza aldaketetara egokitzeko gaitzat hartzen ditu. Beraz, egile horiendako sozializazioa ez da prozesu mekaniko determinatua gizon-emakumeak aldaketetarako gai baitira. Ildo horretatik, sozializazio kontzeptuak egitura sozialen *erreprodukzio* (edo *ugalketa*) hutsaren ideia gainditu eta ingurura doitzeko prozesuan gerta daitezkeen *desbideratzeak* ere kontuan hartzeko bide ematen du. Hori horrela, ikertzaileek ohartarazi bezala, hizkuntza sozializazioaren ikerketa arloak jarraipen eta aldaketa soziokulturala, biak, ditu aztergai: «The language socialization paradigm offers a socioculturally informed analysis of life course and historical continuity and transformation» (Ochs eta Schieffelin, 2008: 11).

Hizkuntza erabiltzeko sozializazioaren arloan ikertzaileek aztertu izan dutena da haurrek zer nolako hizkuntza jokaera dituzten beharrezkoak eguneroko gizarte bizitzan egoki parte hartzeko. Azterketa horiek gizarte eremuetan (etxean, eskolan, erlijio jardueretan, aisialdian...) dauden hizkuntza jokaera egokiari dagozkion igurikipenen jarraipena eta etena (*continuity and discontinuity*) nabarmendu dute (Schieffelin eta Ochs, 1986). Hau da,

haurrak hizkuntzaren erabilerarako arauz jabetzen dira hizkuntza gizarte jardueretan nola erabiltzen den ikusita eta egoera horietan parte hartuta: «Children acquiring language acquire knowledge of the language or languages in their sociolinguistic environment» (*ibid.*, 171). Beraz, haurrek hizkuntza –kodea– ez ezik hizkuntza erabiltzeko gizarte arauak, hizkuntzen arteko hierarkia eta halakoak ere barneratzen dituzte. Sozializazio elebiduna izan duten haurrek bi hizkuntzak ikastearekin batera bi kodeak nola erabili, non, norekin eta zertarako, bi kodeak noiz bereizi eta noiz nahasi ere ikasten dute (Luykx, 2003: 41).

Hizkuntza sozializazioaren gaineko ikerketek egin duten ekarpen handienetako bat eguneroko bizitzari aitortu dioten garrantzia da: «... everyday life –the mundane activities and interactions in which ordinary individuals participate, constituting the warp and woof of human sociality» (Garrett eta Baquedano-López, 2002: 343). Eguneroko solasaldi arruntak hizkuntza jarduera gisa ikusteak mintzaira errutinei erreparatzeko bide ematen du. Azken finean, sozializazio prozesuan helduek haurrari eguneroko hizkuntza jardueretan (errutinetan) parte harrarazten diote (Schieffelin eta Ochs, 1986).

Bertzalde, hizkuntza sozializazioaren paradigmak ekarpen funtsezkoa egin du norbanakoaren, taldearen eta gizarte antolaketaren arteko harremana aztertzeke, ikusmolde mekaniko, determinista edo tira-bira eta gatazkarik gabekoa gaintuz (Garrett eta Baquedano-López, 2002: 352). Ingurune elebidun edo eleanitzetan etnia, kultura identitate, moral eta nortasun kontzeptuek hizkuntza sozializazioari eragiten diote. Erkidegoak (berr)eratzen eta (ber)definitzen dira eta hizkuntza sozializazioa ikertzen dutenek aztertzen dutena da norbanakoek nola berresten eta negoziatzen dituzten beren identitateak, batzuetan aldakorrak direnak, ingurune heterogeneo horietan (*ibidem*).

Hizkuntza sozializazioa ez da monolitikoa, ez eta molde unibertsalekoa ere, eta mintzaira erabilera ez homogeneoa izaten du. Gainera, hizkuntza erabilera ereduak denboran alda daitezke zenbait faktoreren arabera. Gurasoek hautatu egiten dute seme-alabei zein hizkuntza transmititu baina aita-amek hautu hori, behin –haurra sortzen delarik– ez ezik, gehiagotan ere egin dezakete seme-alaben umezaro eta haurtzaroan (Chrisp, 2005).

Azken batean, hizkuntza sozializazioa momentu-testuinguru zehatzari dagokio. Hau da, mintzairari buruzko oharrenaren edo hizkuntzen gizarte banaketa bezalako faktoreen arabera da. Jendeak mintzairaren gainean dituen ideiek jendearen hizkuntza jokamoldeei eragiten diete. Baina hizkuntzaren gaineko ideiak –hau da, hizkuntza bera zer den eta kultura identitatearekin eta norbanakoaren identitatearekin zer harreman duen– komunitateen artean ez ezik erkidego bakar baten barnean ere alda daitezke (Garrett eta Baquedano-López, 2002: 354-355).

Hala bada, hizkuntza sozializazioak subjektuen historiari begiratzen dio, sozializazio elkarrenginaren azpian dauden ideologiak eta botere harremanak atzeman nahian. Hizkuntza jokabidearen eta kultura ideologiaren arteko harremana aztertzeke, ikerketa arlo honek teknika etnografikoa izaten du oinarri eta behaketa eta elkarrekintzak batik bat etxe-familia inguruan egiten badira ere, ez dira etxe barrenera, ez eta etxekoen arteko eguneroko elkarrenginetara ere mugatzen. Ikerlanak iraupen luzeko azterketak izaten dira eta kultura arteko konparazioa izaten dute xede.

Hainbat egileren (Garretten, Friedmanen eta Nonakaren [*in Duranti et al.*, 2012]) iritziz, hizkuntza sozializazioaren ikerketa paradigmak erabiltzen dituen metodologia, hurbilpen analitiko eta ikuspegi teorikoengatik hizkuntza gutxiagotze eta ordezkatzeko prozesuak ez ezik, mintzaira atxikitze eta indarberritzeko bilakaerak ere ulertzeko ekarpen handia egin dezake. Hala eta guztiz ere, hizkuntza sozializazioaren arloko ikerlan gutxik hartu du mintzaira gutxituen egoera aztergai eta gainera, horietako gehienek landa eremu-ko nekazaritza komunitate txikiak ikertzera jo dute. Orobat, paradigma honek ez du Europako hizkuntza gutxituen ikerketarako oihartzun handirik izan, bi lan hauek ekar daitezke hizpidera: Fellin (2002) eta Jones eta Morris (2009).

4. ALDERDI EPISTEMOLOGIKO ETA METODOLOGIKOAK

Ikerketa honek egun haur nafarrak euskaldun haztea ahalbidetzen duten inguruabar eta baldintzak arakatzea du xede, hau da, Nafarroako euskararen belaunez belauneko jarraipena zertan datzan argitzea. Egiteko horretarako nire ikerlanak ez du aurrekari zuzenik. Orain artio aztergai honi heldu dioten lanen azterketa kritikoak egun ikerlan batek ezinbertzez aintzat hartu beharrekoak agertu dizkit, hurbilen atalñoan azalduko dudanez.

Euskararen jarraipena aztertzeak dakartzan eginbideak

Historia hurbileko euskararen jarraipenari eta horren barnean egun nafar belaunaldi berriak euskaldun hazteko bilakabideari heldu nahi dion ikerketa batek honako alderdi hauek kontuan hartu behar ditu baitezpada:

- a) *Euskararen jarraipena eta etena nola bildu.* Euskararen historia hurrekoan hizkuntzaren belaunez belauneko segidak ez dirudi prozesu lineala izan denik. Aitzitik, hondar hamarkadetan mintzairaren galtze eta berreskuratze, jarraipen eta eten prozesuek batera jokatu dute. Nafarroako euskararen iraganaldi hurbila ez daiteke hizkuntzaren jarraitutasun hutsa ardatz duen azalbide batez argitu. Euskararen gizaldirik gizaldiko segida bete-betea eta etengabea izan da batzuetan baina urradura eta uztardura gertakariak ere maizkoak dira. Beraz, euskararen iraupenean eten-jarraipenak edo haustura-josturak, biak dira aintzat hartzekoak eta ikerketak inguru euskaldunak ez ezik erdaldun(du)ak ere biltzeari ezinbertzekoa deritzot, xedea Nafarroako euskararen jarraipenaren irudi osoa eratzea bada. Horri loturik, belaunez belauneko hizkuntza transmisio etengabea ulertzeko jorratu diren azalpen eta euskarri teoriko batzuk (adibidez, Erizek [1997] *habitus* adigai soziologikoan funtsatutako hizkuntza komunitatearen *ugalketa* ideia) eta hizkuntzaren jarraipenaren kutsu mekanikoa iradokitzen dutenak nekez dira baliagarriak egungo errealitateari ihardesteko.
- b) *Euskararen gizarte berreskuratze prozesuari nola heldu.* Hondar hamarkadetako euskararen historiari so egitean hizkuntzan aldaketa nabarmenak azaleratzen dira. Nafarroako hainbat lekutan, hala Mendialdeko herri euskaldunetan nola inguru erdaldun(du)etakoetan, euskararen gizarte egoera erabat birmoldatu da. Horrek orain artio erabili izan diren tresna teoriko-metodologiko batzuk berriz pentsatzera garamatza.

Erraterako, euskararen azterketetan (Sánchez Carrión, 1972, 1981) sari erabili diren eta agian orain hamarraldi batzuk eragingarriak ziren hizkuntzari loturiko kategorizazioak, antinomia gisa (hemengoa / hangoa, herria / hiria, *baxerritarra* / modernoa, barnekoa / kanpokoak, gizonetzkoa / emakumezkoa, etxea / eskola) formulatuta, gertatu zaizkit bereziki arazotsu. Bertzalde, euskararen gizarte berreskuratzeak belau-naldi berriak euskaldun haztea ekarri ohi du berekin eta prozesu hori ikerketa honen aztergaia izanda, orain artio erabili den *hizkuntza transmisio* kontzeptuarekin egiten dut talka. Nire idurikotz, transmisio adigaia egungo Nafarroan –ingurune erdaldun(du)etan batez ere– haurrak euskaldun hazten diren egoerei antzemateko desegokia da. Nola aplikatu transmisioaren ideia guraso erdaldunak dituzten haurren euskaldun hazteko prozesuari? Nola barnebildu transmisio ideia horretan ez goitik beheiti, baizik eta behetik goiti (haurrengandik gurasoengana) nahiz ezker-eskuin (adinideen artean) gertatzen diren elkarreraginak? Orobat, euskararen transmisioa etxe-familia esparruari loturik joan da (etxea / eskola dikotomiaren eskeman) eta euskaldun hazteko prozesua ez ohi da bere osotasunean aztertu. Hizkuntza sozializazioaren testuinguruaren konplexutasunari behatzeko dikotomia zurrinak desegokiak diren bezala, haurrak hitzun bilakatzeko prozesuan hizkuntzaz jabetze *naturala* eta *kulturala* bereizten dituen ere lausotuta dagoelakoan nago. Bi ikasbideak uztarturik daude, izan ere euskaldun hazteko prozesua ez da etxe-familiaren eremura mugatzen, komunitatearen barnean gertatzen baita. Haren dinamiketan eta hark ahalbidetzen dituen aukeretan –eskola barne– dautza euskaldun bilakatzeko gakoak, arrazoiak, motibazioak eta bideak.

- c) *Hiztunen heterogeneotasuna nola jaso*. Euskalduna / erdalduna (Erize, 1997) dikotomia zurrinak ere eraginkortasuna galdu du, nire ustez. Horri loturik, egun, duela hiruzpalau hamarkada ez bezala, haur nafarrak euskaldun bilakatzen diren inguruneen heterogeneotasunak «hizkuntzan guztiz ardaturik ez dagoen» hizkuntza komunitate eta, horren barnean, familia euskaldun kontzeptura eraman behar gaitu.

Alderdi horiek aintzat harturik, betekizun metodologiko batzuen premia agertu da. Lehenik, ikuspegi etnografikoa, aztertu nahi dudana gertakariaren ezagutza sakonerako duen balioa erakutsi duena (Sánchez Carrión, 1981; Erize, 1997; Hernández, 2007). Berebat, hurbilpenak eragingarri makroen eta mikroen arteko uztardura bermatu behar du (Martínez de Luna, 2004). Hizkuntzaren jarraipena hiztunen hautu-erabakiei loturik egoteaz gainera, baldintza soziohistorikoen eta politiko-ideologikoen arabera ere bada, eta prozesu horiek ez egoeraren azalpen sinkroniko-estatikoan, baizik dimentsio zinetiko-dinamikoan azaldu behar dira. Nafarroako euskararen segidaren ondorioak egonkortzat eta berezkotzat ez hartzea da nire proposamena; izan ere, hizkuntzaren jarraipenean egoerak baino gehiago hiztunen bizi bilakaerak eta mintzairerkin eratan dituzten harreman dinamikoak azaleratzea gertatu zait bereziki ernagarri.

Bertzalde, hizkuntza sozializazioaren azterketa kualitatiboak Nafarroako Mendialdean egin dira, herri nekazari euskaldunetan hain zuzen (Malerrekan Sánchez Carrionek, 1981; eta Uitzin Erizek, 1997), baina oraindik

Nafarroako hirigune erdaldunduetan bizi diren familia euskaldunen hizkuntza sozializazio moldeez deus ere ez dakigu. Nire ustez, egun planteatzen den ikerketa batek euskara gertakari hiritarra ere badela kontuan hartu behar du. Dimentsio hori gabe Nafarroako euskararen argazkia hagitx mugatua izanen litzateke.

Ikerketaren diseinua: kasu azterketak

Ikerketa kualitatiboa diseinatu dut, bi kasu azterketatan oinarritua. Kasu azterketa ikerketa enpirikoa da, egungo gertakari bat bizitza errealeko bere testuinguruan aztertzen duena. Elebitasun egoeretarako hurbilpen etnosoziolinguistikoa kasu azterketen baliagarritasuna frogatuta dago datu makrosoziolinguistikoak eta mikrosoziolinguistikoak ikusmolde sistemiko global batean uztartzea ahalbidetzen baitute.

Aukeratutako bi kasu azterketaren bidez euskaldunen hizkuntza sozializazioa Nafarroako bi ingurutan aztertu dut, Iruritan eta Iruñean. Inguruneak hautatzeko *heterogeneotasun* eta *adierazgarritasun* irizpideei lotu natzaie. Heterogeneotasun irizpidearen arabera:

- Lehen ingurunea, Baztan, Nafarroako Mendialdeko udalerrria, hamabortz herri eta 8.000 biztanle hurbil dituena. Baztan historian zehar euskararen erabilera soziala eta belaunez belauneko jarraipena erabat eten ez den Nafarroako eremuan dago. Halere, landa ikerlana egiteko hautatutako herrian, Iruritan, orain lau hamarkada euskara galbidera zerraman ordezkatzeko prozesua hagitx aitzinaturik zegoen eta haurrei ez ohi zitzaie etxean euskara irakasten (Sánchez Carrión, 1972: 117-118). Hondar berrogei urteotako euskararen gizarte galera-berreskurapen bilakaera eta bereziki haurrak euskaldun haztearen alde izandako aldaketa arakatzeko herri egokia da Irurita.
- Bigarren ingurunea Iruñerria da, Nafarroako hiriburuak eta inguruko udalerriek osatua eta Nafarroako populazio erdia baino gehiago, 300.000 biztanle inguru, biltzen dituena. Iruñerrian euskararen gizaldirik gizaldiko jarraipena eta gizarte erabilera XIX. mendean eten zen eta egun eguneroko bizitza erdaraz (erdara hutsez edo erdararen erabateko nagusitasunaz) egiten da. Halaz guztiz, azken hamarkadetan umeak euskaldun hazten dituzten sendiak ugaltu dira (Euskarabidea eta Nafarroako Gobernuak, 2006) eta horregatik, euskararen gizarte berreskuratzean familien estrategien araketa egiteko ingurune aproposa da Iruñea.

Adierazgarritasunetik ikusita, aztertutako kasuak Nafarroako errealitate soziolinguistiko nagusiak ordezkatzeko egokiak dira. Beraz, Baztan eta Iruñerria inguruak hautaturik, Nafarroa euskalduna eta erdaldundua bildu ditut, *aniztasun* eta *tipikotasun* irizpideen arteko aukera.

Behaketa guneak eta laginketa

Bi inguruneetan familien lagina osatzeko eta behaketetarako landa laneko guneak zehaztu ditut: Baztanen Irurita ikastetxe publikoan ikasten duten haurren familiak eta Iruñerrian hiriburuko Iturrama auzoko Amaiur Udala Ikastolan eskolatutako ikasleak.

Bi inguruneetan haurren hizkuntza sozializazioa nola gertatzen den iker-tzeko familia² hartu dut kasu unitatetzat. Sendien lagina osatzeko irizpideak *homogeneotasuna* eta *egokiera estrategikoa* izan dira. Homogeneotasun irizpidearen arabera, bi kasu azterketetan nire berriemaile nagusiek baldintza hau bete dute: euskaraz eskolaturik dagoen 12 urte bitarteko haurren baten gurasoa izatea.

Egokiera estrategikoari dagokionez, sendien laginak *familia euskaldunen* tipologiaren arabera osatu ditut. Familia gizarte-unitate ez-homogeneoa da eta mintzaira gutxituen kasuan are nabarmenago da hizkuntza aldetik familiak heterogeneoak izaten direla. Gurean, euskararen galtze eta berreskuratze prozesuak familien eraketa soziolinguistikoan ondorio zuzenak izan ditu. Hori horrela, ikerketa honetan *familia euskaldunak* umeen euskarazko sozia-lizazioan nolabait inplikatzeko direnak dira, hau da, umeak euskaldun hazten dituen edota bere jarduera sozializatzailean euskara kontuan hartzen duen familia oro. Halaz, hizkuntza gaitasuna baino gehiago mintzairaren jarraipenaren aldeko jarduerak eta atxikimenduak daude *familia euskaldun* kontzeptuaren oinarrian. Sendi horiek euskararekin oso harreman desberdinak izan ditzakete baina batzen dituen alderdia umeen hizkuntza sozializazioarekiko jarrerak dira. Euskararen gizaldirik gizaldiko segidaren hausteak eta berlotzeak familietan izan duen eragin soziolinguistikoa aztertzeko sendi euskaldunen nolakoari ohartu naitzaio. Honako hau da euskararen belaunez belauneko jarraipena arakatzeko eratu dudana familia euskaldunen tipologia soziolinguistikoa:

- *Familia euskaldunbeteak* belaunaldi guztietan (oro har, azken hiruretan) kide euskaldunetz osatutakoak dira, hau da, hiru gizaldietako kideak euskaldunak dituen. Sendi horiek hagitz urri izaten dira herri edo ingurune oso euskaldunetatik at.
- *Familia euskaldun ez-osoak* azken belaunaldia (haurrena) euskalduna edo euskaldun bilakatzeko bidean dutenak baina bigarren eta hirugarren gizaldietan (gurasoen eta aitona-amonen artean) kide euskaldunak eta erdaldunak dituztenak dira. Sendi tipologia hau euskararen galera-berreskurapen historikoa izan duten herrietan usua izaten da eta kideen hizkuntza heterogeneotasun –gaitasun aldetik *continuum*– anitzetarikoa izaten du ezaugarri, hau da, hizkuntza aldetik bereziki ez-homogeneoa izaten da. Bertikalki –belaunez belaun– euskararen jarraipenaren haustura-estekadurak agertzen dira eta horizontalki –belaunaldi berekoen artean– euskara dakitenak eta ez dakitenak egoten ohi dira (bikotekideen artean, adibidez). Familia hauetan euskararen transmisioaren eten-jarraipen historiak ohikoak dira, hots, gizaldirik gizaldiko hizkuntza galera eta berreskurapena hiru belaunalditan.

² Lan honetan *familia* hitza ez diot sendi eredu tradizionalari, hau da, gizon eta emakume ezkonduetz eta haien seme-alabez osatutako elkarbizitza unitateari soilik lotu. *Familia* adiera zabalean hartu dut: oro har ahaidetasun hurbilak lotzen dituen lagunaren multzoa, etxe berean bizi ohi direnena. Ikerketaren beharretarako familia guztiek umeren bat dute baina ez baitezpada bi guraso. Guraso bakarreko familiak, sexu bereko bikoteek sortzen dituztenak edo adoptatutako umeek osatuak ere aintzat hartu ditut. Dena dela, eskuarki *gurasoak* edo *aita-amak* erabiliko ditut –bertze familia motak baztertu nahi gabe– hala erratea ahalbidetzen duten kasuetan.

- *Familia euskaldunberrituak* kide euskaldunak azkeneko belaunaldian baizik ez dituztenak dira. Herri-hiri erdaldun(du)etan izaten dira arruntak. Familia horietan haurrak eskolaren bidez euskaldundu dira eta etxean ez dute euskaraz aritzeko aukerarik izaten, aitzineko gizaldietakoekin bederen.

Proposatutakoa familia euskaldunen tipologia laxoa da eta azken hiru belaunaldietan familiakide euskaldunak dauden ala ez baizik ez du argitzen. Bertzalde, zail gertatzen da subjektuen (eta beraz, familien) hizkuntza heterogeneotasuna biltzea eta, alde horretatik, sailkapena ez da asebetegarria. Halaz guztiz, tipologiek aniztasuna antolatu eta *continuum*ak atzemateko sistematizazioa eskaintzen dute eta euskararen galtze-berreskuratze prozesuak familietan izan duen eragin ikusgai uzten du.

Egoera elebidunetan hitzunen hizkuntza gaitasuna egoera estatikoa baino gehiago *continuum* dinamikoa den bezala, familia euskaldunen sailkapena ere ez da estatikoa, aldakorra baizik denboraren joanean familiakideen hizkuntzen ezagutza garatzearekin batera moldatzen baita.

Iruritan eta Iruñean hamarna familia hartu ditut aztergai. Laginak osatzeko Iruritako ikastetxe publikoko eta Iruñeko Amaiur Udal Ikastolako ikasleen sendien ezaugarri soziolinguistikoak hartu ditut kontuan eta horren arabera *familia euskaldunbete*, *familia euskaldun ez-oso* eta *familia euskaldunberrituen* kopuru haztatua ezarri dut.

Datuak biltzeko eta aztertzeko teknikak

Datuak biltzeko tekniken aldetik, ikerketa honek metodologia etnografikoa du oinarri. Lehen mailako datuak honako teknika hauen bidez eskuratu ditut:

- *Elkarrizketa sakonak*, gidatu samarrak, berriemaile adituengandik ikerketaren zenbait arlo zehatzen gaineko informazioa erdiestera zuzenduak.
- *Behaketa zuzena eta partehartzailea* gurasoen eta haurren arteko hizkuntza portaerak, helduen artekoak eta haurren artekoak aztertzeko. Gehienetan leku publikoetan eginak.
- *Glotobiografiak* edo hizkuntza ardatza duten narrazio biografikoak familia tipologiaren arabera hautatutako berriemaileei egin dizkiet. Glotobiografiak grafikoki agertu ditut *glotobiogramak* izeneko irudien bidez. Familietako berriemaile baten edo gehiagoren glotobiografiak uztartuz aztertutako familien hizkuntza-historiak edo *familien glotobistoriak* osatu ditut, bai eta horien adierazpen grafikoa ere, *familien glotobistoriogramak* deitu ditudanak, alegia.

Gure artean glotobiografia teknika etnografiko nahiko ezezaguna baita, horren azalpen xumea eginen dut bizitza-historia teknika kualitatibotik abiatuta. Ikerketa sozioantropologikoetan bizitza-historia teknika etnografikoa usu erabili ohi da; hainbat ikertzaile bat heldu dira bizitza-historia teknika kualitatiboaren baliagarritasunaz elebitasunaren bizipenak ezagutzeko.

Bizitza-historien bidez ikertzaileak aztertzen dituen gizon-emakumeek beren bizitzari ematen dioten zentzua eta beren bizitzan garrantzitsua edo adierazgarria izan dena ezagutu nahi du. Metodo narratibo-biografikoan

oinarrituta Nekvapil (2003: 63) ikertzaileak XX. mendean Txekiar Errepublikan aleman hiztunek bizi izandako hizkuntza aldaketa ikertzeko *language biography* teknika landu du: «... a biographical account in which the narrator makes the language, or rather languages, the topic of his or her narrative –in particular the issue of how language was acquired and how it was used».

Hizkuntza biografia elkarrizketa egituratugabea izaten da eta kontaketa biografikotzat metodo egokia da ikerketa diakronikoa egiteko, azken hiru belaunaldien bizi esperientziak har baititzake (berriemailea bera, haren seme-alabak eta gurasoak eta, batzuetan, haren bilobak). Nekvapilek hizkuntza biografiek komunitatearen historia irudikatzeke duten balioa defendatzen du, hizkuntza norbanakoarena ez ezik komunitatearena ere baita. Nekvapilek hizkuntza biografiak benetako metodo soziolinguistikotzat hartzen ditu, teknika bereziki baliagarritzat hizkuntzen azterketa historiko-diakronikoa egiteko.

Hala eta guztiz, orain artio egoera elebidunen eta hizkuntza galtze-bereskuratze prozesuen ikertzaileek hagitz gutxitan jo dute hizkuntza biografietara (Montoya, 1996; Hernández, 2007).

Ikerketa honetan hizkuntzan ardaztutako bizitza-historia edo, deitu dudan bezala, *glotobiografia* da aztergai dudana egoerari lotzeko teknika nagusia haren izaera dinamiko-diakronikoagatik. Ikerketa honek hartzen duen garaian hizkuntza ordezkapen prozesu historikoa irauli da eta horrek maila kolektiboan, familien historietan eta norbanakoen biografietan isla izan du. Glotobiografiak subjektuen bizitzen inguruabarrak eta bilakaerak biltzen dituzte hizkuntzekin eratu dituzten harreman-loturetan ardazturik. Mintzairerikiko atxikidura horiek ezagutzeak hiztunek beren umeen hizkuntza sozializazioaren aitzinean izan dituzten jokaera, jarrera eta estrategietan arakatzeko bide eman dit.

5. LANDA IKERKETAK

Iruritako landa ikerketa

Irurita Baztango herrietako bat da, udalerrri euskaldunez inguraturik dago eta bi populazio eremu aski bereizi ditu, herrigunea edo Karrika, eta bordek osatutako auzo sakabanatua edo Erreka. Zeinek bere bilakaera soziolinguistikoa izan du. XX. mendearen lehen herenetik aitzina, Gerra Zibilaren ondotik abiatutako euskararen ordezkapenaren bilakaerak 1970eko hamarraldirako herriko gizartea hautsia zuen. Herrigune erdaldundutik hur-hurrean base-rrialde arrunt euskalduna zegoen eta euskara ulertu ere egiten ez zuten haurrek adineko jende euskaldun hutsa zuten barride. Sánchez Carrionek (1972) umeek gurasoen mintzaira ikasten ez zutela ikusita, Iruritan euskara ezinbertzez galduko zela iragarri zuen.

Garai horretan bazterretxeetako haurrak familia euskaldunbeteetan sortu eta, nahiz eta auzoko eskola erdaraz izan, euskaraz gizarteratzen ziren etxean nahiz kanpoan, eta handituta ere mintzairari eusten zioten. Herriguneko neska-mutil gehienak aldiz, baita aita-ama biak euskaldunak zituztenak ere, erdaraz hazten ziren. Izan ere, 1970eko hamarkadan Iruritako Karrika goitik beheraino erdarak jota zegoen, plaza eta haurren jostaldiak, eskola eta gizarte bizitza osoa. Euskararen gizarte balio eskasak guraso euskaldun anitzi seme-alabak beren mintzairaz hazteko adorea kendu zien. Herriko giro

erdaldunduak eta erdara hutsezko eskolak euskara etxekoa ez zuten haur karririkumeak hizkuntza gutxituaz jabetzea guztiz ezinezko egiten zuten. Euskara etxean egiten zuten neska-mutikoak behin eskolan hasi eta bertze haurrekin erdaraz ihardukitzera jarriz gero, haurrideekin ere gaztelaniaz aritzera ohitzen ziren eta, azkenean, etxera eramaten zuten. Gurasoei erdaraz egiten hasten zitzaizkien eta zenbait aldiz, gurasoak horretaratuak, ume horiek euskara galtzera ere iristen ziren. Hau da, zenbait haurrek etxe barneko mintzaldaketari eragin zioten eta, frankotan, aita-amak etsi eta seme-alabekin gaztelaniaz ihardukitzen hasi ziren. Txikitako euskarari eutsi dioten iruritar karririkumeen kasuan, berriz, etxeko hizkuntza atxikitzeke gurasoen jarrera funtsezkotzat agertzen da.

Hala bada, eskolak herriguneko haurren hizkuntza portaerei eragin zien, eta zenbaitetan neska-mutikoen *harreman eszentrikoak* (anaia-arreben, lehen-gusu-lehengusinen, ikaskideen, lagunuen eta halako adinkideen artekoak) ez ezik, belaunaldien arteko harremanak ere (gurasoekikoak bereziki) erdarara mintzaldarazi zituen. Hori horrela, erran daiteke 1970eko hamarraldian Iruritar Karrikan euskara galtzeko arrazoi nagusia ez zela familiek hizkuntza ez transmititzea, baizik eta euskara soilik familiaren bidez ondorengoganatatu ahal izatea.

Iruritan euskararen gizaldiz gizaldiko jarraipena eten zen eta 1970. urte aldera herrigunean sortutako gehienak erdaldun hazi ziren. 1980ko hamarkadaren bukaera aldera euskararen eta euskal kulturaren giroa aldatzen hasi zen eta hizkuntzaren inguruko giro eta aukera berriak sortu (helduak euskalduntzeko adibidez). Haurzutuan erdaraz sozializatu ziren gazteetako batzuk euskara ikasten hasi ziren (baten bat berrikasten, umetan eskolatu artio euskaraz egiten baitzuen). Adinideen laguntzaz edo bultzadaz gazte horiek beren harremanetan euskara sartu zuten eta zenbait kasutan etxera eraman ere bai. Batzuek ahaide euskaldunekin euskaraz ihardukitzeari ekin zioten, hau da, euskara berriz *etxekotu* zuten.

1990eko hamarraldian euskara eskolan sartzeak ondorio garbia ekarri zion hizkuntzari, itzala eta ikusgarritasuna irabazi zuen eta hainbat iruritarrek mintzairari buruzko oharmena aldatu zuten. Berebat, neska-mutikoak eskolako euskara karrikara eta etxera eramaten hasi ziren. Halaz, euskararen inguruko diskurtso berriarekin eta, batez ere, D erdua hastearekin batera, umeen euskarazko sozializazio aukerak aldatzen hasi ziren eta familian berean zeudenak azkartzen. Iraganaldian euskararen gizarte erabilerarako aukera murriztak azkenean haurrak euskaraz gizarteratu ezin izatea eta hizkuntza ongi ikastera ez iristea ekarri zuen bezala, euskararen gizarte balioestea eta aukerak ugaritzeak familiaren barneko euskararen erabilera (ber)piztu, transmisioa sendotu eta neska-mutikoen euskarazko sozializazioa hainbat bidetatik bermatzen hastea izan zuen ondorio.

Iruritar batzuek haurretan euskararekin izan ez zuten harremana gaztezutuan eratu zuten, euskarari atxiki zitzaizkion hala nahi izan zutelako, eta hizkuntza beren bizitzan eta harremanetan gutxi-asko sartuta, beretu egin zuten. Lagun horiek beren lehen hizkuntza ez zen batekin eratutako harremanek hartu zuten indarra eta euskarari lotutako hizkuntza identitatea berenganatu zuten. Euskarazko sozializazio berant eta jakinaren gaineko horrek ekarri die gero, umeak izan dituztelarik, seme-alabak euskaraz hazteko erabakia. Dirudienez, umeei zein hizkuntzatan egin erabakitzean subjektuaren lehen

mintzaira baino eraginkorragoa da hiztunak mintzaira berriaren gainean eratu duen identitatea, zein hizkuntzarekin identifikatu nahi izan duen, zein hizkuntzari atxiki nahi izan zaion, alegia.

1970 urte aldera sortu ziren iruritar horiek haur euskaldunen aita-amak dira orain. Gehienek seme-alabei egiteko euskara hautatu dute. Zenbait guraso gazteri umea izateak hizkuntza jokaeren jakinaren gaineko aldaketa ekarri die seme-alabak euskaraz hazteko. Batzuetan aita-amak ez dira umeei eginen dieten hizkuntzaz espresuki mintzatu; bertzeetan, ordea, bai, bikoteak osatu nahi duen hizkuntza-elkarbizitzaz solas egin eta adostu du haurrei euskaraz egitea (bietarik ongi dakienak bederen), umeen aitzinean behintzat euskaraz aritzea, haurtzain euskaldunak hartzea edota euskara etxeko hizkuntza nagusia izatea.

Iruritan, hala familian nola familiatik at, belaunaldien arteko euskara erabileraren eredu berria ezarri da: haurrei euskaraz egitea. Helduak helduari erdaraz aise egiten badio ere, helduak haurrari nekez eginen dio gaztelaniaz eta honek sendietan umeen hizkuntza-sozializazio moldea aldatzea ekarri du. Bertzalde eta bide beretik, duela hiruzpalau hamarkada seme-alabak erdaraz hazi zituzten oraingo aitaxi-amatxi batzuek bilobekin euskaraz ihardukitzen dute.

Egun haur iruritarrak euskaldun hazten dira, hala Errekakoek nola Karrikakoek euskara dute mintzaira arrunta. Iruritan hizkuntza gutxituaren gizarte berreskurapena mintzairaren segidan agitutako hausturak berriz uztartu ahal izan direlako gertatzen ari da, alegia, euskara herriko bizigune desberdinetako herritarrak lotu eta belaunaldien jarraipena estekatzeko baliabide bilakatu delako. Ildo horretatik, Iruritako kasuak Nafarroaren historia hurbilean euskararen gizarte berreskurapenak erkidegoan izan duen egiteko osatzaile edo integratzailea –inoiz aipatua izan ez dena– iradokitzen du.

Irurita euskararen galtze prozesuaren itzulgarritasunaren adibide dugu. Bi dira, nire ustez, horren arrazoiak, Baztan herri euskaldunetz inguraturik egoteaz gain: 1) herrian nagusi izan diren familia tipologiak, *familia euskaldunbeteak* Errekan eta *familia euskaldun ez-osoak* Karrikan, belaunaldien arteko hizkuntza segida lotzea ahalbidetu dutenak; eta 2) egungo haurren euskarazko sozializazioaren izaera *orohartzaile* edo *holistikoa*, neska-mutikoei euskararen bizipen usua eta jarraitua bermatzen diena. Izan ere, haurrak euskaldun hazte aldera erkidegoaren lan sozializatzaile osoa dago, familia, elkarteena, erakundeena eta noski, eskolarena.

Nire irudituan, haurren harreman eszentrikoak euskaraz izateak Iruritako egoera soziolinguistikoari baikor begiratzeko bide ematen du. Belaunaldi berrien euskarazko sozializaziorako baldintzak badaudela dirudi. Halaz guztiz, neska-mutiko iruritarrendako gaztelaniak erakarmen biziki handia du eta, adibidez, telebista beti erdaraz ikusten dute. Erdararen presioa larria da eta herrian eguneroko harremanetarako euskara baliagarria eta aski bazaie ere, geroan haur iruritarrek euskararekin harremanak eratzen segituko dutela eta adinideekin erabiltzeari eutsiko diotela ez dago bermaturik.

Iruñeko landa ikerketa

Iruñean euskararen gizarte jarraipena XIX. mendearen hasieran eten zen. Halaz guztiz, ondotik ere hiriko karriketean euskara aditza aski usua izan zen, hori baitzuten mintzaira arrunta hainbat iruindar xumek, batik bat morroi-

neskame zebiltzanek eta Iruñerriko herrixka euskaldunetatik salerosterako hiriburura biltzen ziren nekazariak. Hala izan zen harik eta Gerra Zibilak hiriko plazetatik euskara txoil kasatu zuen artio. Gatazkak eta ondoko berrogeizaroak errotik eten zituzten gerra aurretik, Errepublikaren garaian, Eusko Pizkundeak Iruñean hasitako euskal kulturaren mugimendua eta euskararen eta euskarazko irakaskuntza ekimenak ere, Euskal Eskola barne. Giro politiko eta ideologiko hertsatzaileak mintzaira gutxitua hiriko karriketetan isilarazi zuen eta Iruñean jende euskaldunak (Mendialdekoak, batik bat) biltzen segitu bazuen ere, euskara ezetsirik eta bizitza publikotik guztiz ezabaturik gelditu zen.

1960ko hamarraldian ikastolen eta gau-eskolen ekimenen bidez euskararen gizarte berreskurapena abiatu zen. Ondoko hamarkadan helduen euskalduntzea eta euskarazko eskolatzea sendotu ziren eta horiei esker iruindar euskaldunak, gazte-heldutan ikasi zutenak nahiz umetatik ikastoletan eskolatu zirenak berretu egin ziren.

1970 urte aldera sortutako belaunaldia hartuta, lagineko lagun iruindar guztiak haurtzaroan etxean erdaraz aritzen ziren. Guraso euskaldunak zituzten batzuk ere, behin eskolan erdaraz hasiz gero, familian gaztelaniaz egiten hasi ziren, eskolatu ere gehienak erdaraz eskolatu baitziren. Francoren agintaldiaren hondarrean sortu ziren ikastoletan ibilitakoak gutxi dira, eta guztiek guraso erdaldunak zituzten. Euskaraz eskolatutako neska-mutiko horiei Iruñeko giroak ez zien ikastetxeaz landa euskaraz aritzea ahalbidetu, eta haiek ere adinideekin erdaraz gizarteratu ziren.

Iruñean hazitako lagunak artean egun euskaraz egiten duten hiztun gehienek familiaren historian euskararen galeraren oroitzapena dute gertuago edo urrunago. Horiendako euskara ikasi eta beretzea familiaren jatorriko hizkuntzarekin lotzea izan da. Bertze batzuek aldiz, familiaren historian ez dute euskaldunik ezagutu eta zenbaitendako euskalduntzea familiarengandik jasotakoarekin nolabait haustea izan da. Dena dela, euskararen oroitzapenik ez dutenek ere hizkuntza bertakotzat dute, bertakoa izateari atxikia eta beraz, bertakotzeko bidetzat.

Hiriburuan hazitako nahiz ikasle garaian hiriburura bildutako lagunak euskararekiko hagitz ibilbide desberdinak egin dituzte. Horietako batzuek gaztetan euskara ikastea deliberatu zuten. Ikastoletan eskolatu zirenek ere euskara atxikitze gogo bizia behar izan dute hiriburuko egoera soziolinguistikoak ez baitzien euskararen erabilera nahikorik bermatzen. Iruñeko euskaldunei bertan euskarak duen gizarte egoera urria bezain ahulak eragin die, eta erabilera berezkoa eta jarraitua ziurtatzen ez duen ingurune horretan euskalduna izatearen giblean hiztunen nahikaria eta ahalegina daude.

Oro har, hiztunek euskaraz jabetzeko edo hizkuntzari eusteko hautu-erabakiak batik bat gaztaroan eta adinideen eraginez edota laguntzaz egin zituzten. Lekukotasunek darakutsatenez, zenbait lagunak euskara –lehen hizkuntza edo gero haurretan nahiz gaztetan ikasitakoa– beren bizitzako mintzaira nagusia izatea deliberatu dute, eta euskaraz jabetu ondoren hizkuntza harreman sareetan (lagunartean, familian eta batez ere, bikotean) eta bizitzaren arlo desberdinetan sartu dute. Lagun horiek euskara beretu dute eta horrekin batera mintzairan funtsatutako identitatea eratu. Prozesu hori gero, hiztun horiek aitamatu direlarik umeen hazieran euskarari eman dioten lekua ulertzeko esanguratsua da.

Egun Iruñean haur euskaldunak hazten dituzten familien hizkuntza sozializazio aukera eta jarduerak ez dira beti-batekoak. Euskaraz bizi diren sendietan gurasoek mintzairari atxikimendu sendoa diote, eta, horregatik, familiaren barneko euskarazko elkarbizitza planifikatu eta hizkuntza portaera finkoak ezarri dituzte. Haurrak euskaraz mintza daitezen ekintza sozializazioaile agerikoa egiten dute, hau da, hizkuntza portaera eredugarriak, haurren hizkuntza sozializazioaren aldeko hautuak eta euskarari lotutako balioen heziketa baliatu dituzte. Familia horietan haurrideek beren artean euskaraz ihardukitzen ohi dute.

Iruñerria bezalako ingurune erdaldunduan bizi diren bikote *misto*en familiak inguruko baldintza soziolinguistikoekin bereziki eraginberak dira eta, horregatik, guraso euskaldunaren jokamoldea erabakigarria izaten da. Ikerlan kuantitatiboek azaleratzen duten hizkuntza transmisio tasaren azpian bitariko bikote horietan oso egoera konplexuak daude eta, egun, Iruñean halako familietan hazten diren haurrek etxean euskara ere ikasiko dutela ez dago bermaturik.

Euskara gutxi dakiten edo batere ez dakiten gurasoek osatutako familia iruindarretan euskara seme-alaben bidez sartu da etxera. Euskara atzenduxea zuten gurasoak haurren eraginez hizkuntza «berreskuratzen» hasi dira eta euskararekin inolako harremanik izan ez zutenak seme-alaben bidez mintzaira berrira hurbildu dira.

Gurasoetako bat euskalduna duten haur iruindarrak gero eta gehiago dira eta egun gehienak *familia euskaldun ez-osoetan* eta *euskaldunberritu*etan hazten dira. Horrek, hain ingurune erdaldunduan, umeen euskarazko sozializazioari ondorioak dakartzio. Euskaraz eskolatzen diren haur iruindarrak (lautik bat ere ez dira) ikastetxetik kanpo erdaraz aritzen ohi dira. Hiriburuan euskarak duen egoera ahulak, erakunde publikoen babes eskasak (erraterako, ETB3 jasotzea ez ahalbidetzeak) eta haurrendako dagoen gizarte eskaintza urriak anitz aldiz etxe erdaldunetako neska-mutikoen euskararekin duten harremana eskolara mugatzea dute ondorio. Iruñeko haur euskaldunek, etxean euskaraz egiten dutenek ere, eskolaz kanpo erdaraz egiten ohi dute beren artean.

Hiriburuko azterketak, oro har, belaunaldi berrien euskarazko sozializazio baldintza eskasak azalera dituzte. Nire idurikotz, bi dira horren arrazoiak, Iruñea inguru erdaldunduan dagoela jakintzat emanda: 1) haurren familia tipologiak, *familia euskaldunberrituak* batik bat eta *familia euskaldun ez-osoak*, inguru erdaldunduetan euskararen erabilera ahalbidetzen ez dutenak eta umeek eskolan ikasitako mintzaira ezin etxekotzea dakartenak; 2) Iruñean, euskaraz eskolatuta egonda ere, haur anitzendako euskara *bizipen etena* izaten da, ez jarraitua, kuantitatiboki ez nahikoa eta kualitatiboki ez askotarikoa (gehienetan eskolara mugatua). Neska-mutikoen euskarazko sozializazioak hutsarte nabarmenak ditu hizkuntza gutxituan eratutako harremanetan nahiz hizkuntzari loturiko irudipenetan.

Iruñerrian gizarte bizitza ezartzen duten faktore makrosoziopolitikoek haurrak euskaldun haztea guztiz familiaren esku uzten dute. Euskarazko gizarte eskaintza eta aukerak urri-urriak direnez gero, neska-mutikoen euskarazko sozializazioa gurasoen hizkuntza jarrera, portaera eta hautuei estuki loturik dago.

Orain berrogei urte euskaraz etxean baizik egiten ez zuten haur iruindarek hizkuntzari eutsi ez bazioten, orain ikasgelan bakarrik aditzen eta ihar-dukitzen dutenek ez dutela euskara aise beretuko pentsatzekoa da. Egun Iruñean D ereduan eskolatzen diren neska-mutikoen etorkizunean euskarari eutsi eta mintzaira beretzeko bilakaera izanen dutela ez dago ziurtaturik. Nafarroako hiriburuan hori bermatzeko dauden gizarte aukeren urritasuna kezka bide larria da.

6. ONDORIOAK

Alderdi teoriko-metodologikoei dagokienez, ikerketa honek hizkuntza sozializazioaren paradigmatari mintzairaren ordezkatzeko eta berreskuratze prozesuak aztertzeko aitortu zaion baliagarritasuna sendetsi du. Hizkuntza sozializazioaren ikerketa lerroa orain artio gurean behin ere jorratu ez dena, euskararen belaunez belauneko jarraipenari heltzeko biziki egoki gertatu da. Izan ere, *sozializazio* kontzeptuak gizarte *erreprodukzioaren* eta *transmisioaren* ikusmolde ohikoen ikusezin utzitako zenbait alderdi konplexu bezain sakon azalarazi eta horien arteko elkarreraginari erreparatzea ahalbidetzen du.

Ikermolde etnografikoari doazkion ohiko teknikak (behaketak eta elkarriketak) ez ezik azterbide biografiko eta genealogikoak ere erabili ditut, *globobiografiak*, hizkuntza ardatza duten narrazio biografikoak, eta *familien glotohistoriak*, berriemaile baten edo gehiagoren narrazioak uztarturik apailatu ditudan sendien hizkuntza-historiak. Teknika horiek ez dira orain artio Nafarroako euskararen jarraipena ikertzeko erabili eta hitzunen bizi ibilbideetan nahiz familien hizkuntza historietan arakatzeko emankor gertatu dira.

Landa ikerketan *familia euskaldunaren* adiera zabal-malguari atxiki naitzaio, *familia euskalduntzat* umeen euskarazko sozializazioan nolabait inplikatzeko den oro harturik. Horri esker, ikerketa ez dut guraso euskaldun bat bederen duten sendietara mugatu eta aita-ama erdaldunak dituzten familiak ere aztertu ditut, oraindano euskararen transmisioaren ohiko lanetan egin ez dena.

Landa ikerlanetatik ondorioztatutakoei dagokienez, Nafarroako euskararen historia hurbila *ez da lineala* edo *etengabea*; aitzitik mintzairaren belaunez belauneko segidak hausturak nahiz estekadurak izan ditu eta jarraipenarekin batera etena ere ageri zaigu. Arrakala horiek hizkuntzaren espazioan eta denboran kausi daitezke, biziguneen artean, familietako belaunaldien artean eta hitzunen bizi-ibilbideetan.

Belaunaldi berriak euskaraz jabetu eta euskaldun bilakatzea prozesu *orohartzailerak* da, familia mugatzen ez dena. Etxean eraten diren hizkuntza elkarrekintzak eta hortik kanpo umeek dituzten bizipenek neska-mutikoen hizkuntza sozializazioan batera jotzen dute. Hau da, etxeko elkarrekintzak, eskolakoak eta plazakoak ez dira hizkuntza jarduera guztiz bereziak; aitzitik, haurtzaroko hizkuntza gizarteratze prozesu zabalagoan txertatuta dauden, elkarreraginean dabiltzan eta elkar elikatzen duten jarduera sozializatzaileak dira eta, horregatik, ezin dira zein bere aldetik hartu. Izan ere, gure iraganaldi hurbilean belaunaldi berriak euskaraz gizarteratzera ez iristea ez da gertatu soilik gurasoen haurrei mintzaira irakatsi ez dietelako; anitz aldiz neska-mutikoen euskara gurasoekin eta etxean baizik ezin ikas eta erabil zezaketen, eta honek galarazi du hizkuntza sozializazio osoa.

Haurrak euskaldun bilakatzeko prozesua *elkarreragilea* da, belaunaldien arteko (goitik beheko nahiz beheko goitiko) elkarrekintzetan ez ezik adinaren arteko (ezker-eskuineko) harreman eszentrikoetan ere gauzatzen dena. Euskararen jarraipenean *haurrak eragile* aktiboak izan dira jasotzaile hutsak baino gehiago. Glotobiografiek euskararen historia hurrekoan neska-mutikoei jokatu duten rol eraginkorra erakusten dute. Euskara galbidean zelarrik, orain hiruzpalau hamarkada, zenbait familia euskaldunetan umeek eskolako erdara etxera sartzeko eta ahaideen arteko harremanak erdarara mintzaldarazteko prozesuan eragileak izan ziren bezala, bi hamarraldi geroago, hizkuntzaren berreskurapena abiatu, hurrek eskolan ikasitako euskara etxekotzeko eta familian mintzairaren erabilera pizteko ere aktiboki jokatu dute.

Hala bada, hiztunen euskarazko sozializazioa norabide askotariko prozesua da, *eragingarri askotakoa*, hiztunen arteko elkarrekintzetan mamitua eta ondorioz, gizartearen dinamika historikoaren arabera. Euskararen belaunez belauneko jarraipenaren oinarrian dagoen haurren euskarazko sozializazioa *baldintza soziohistorikoei lotua* dago, une historiko bateko gizarte inguruabarren eraginpekoa da, garaian garaiko mintzairaren baldintza makrosoziolinguistikoei ukitua eta tokian tokiko egoera mikrosoziolinguistikoei atxikia. Euskararen galera prozesuan, hizkuntzaren gizarte erabilerarako aukera murrizteak azkenean haurrak mintzaira gutxituaz ezin sozializatzea eta hizkuntza ongi ikastera ez iristea ekarri zuten bezala, euskararen gizarte egoera eta balioestea hobera aldatu direlarik eta, batik bat, behin hizkuntza eskolan sartuz gero, mintzairaren erabilera hainbat familian (ber)piztu eta haurren euskarazko sozializazioa zenbait bidetatik bermatzen hasi da. Hiztunen bizi-ibilbideek hizkuntza sozializazioaren izaera soziohistorikoa iradokitzen dute, hau da, hizkuntzaz jabetzeko eta hiztun bilakatzeko prozesua ezin da ingurune soziolinguistikotik bereizi.

Belaunaldi berrien euskarazko sozializazioa baldintza soziohistorikoen menpekoa bada ere, ez dakar hiztunen jokabide eredu finkorik. Ez da prozesu mekanikoa ez eta oharkabea ere, subjektuen erabakimenean eta hautuetan funtsatua baizik. Izan ere, gizakiak malguak dira, ez zurrinak, eta aldaketetara egokitzeko gai dira, horiei aurre egiten ahal diete eta errealitatea eraldatzen saia daitezke. Hiztunen bilakaeren linealtasun eza begi bistakoa da. Horregatik, nafarren euskarazko sozializazioa prozesu *dinamikotzat* agertzen zaigu, hots, euskaldunek euskararekin eratu duten harremana –lehen mintzaira den kasuetan ere bai– denboraz alda daiteke, ez da beti-batekoa, hizkuntza gaitasuna egongaitza eta are mudakorra baita.

Hiztunek hizkuntzekin ehunten dituzten atxikiduren dinamikotasuna mintzaira ikasteko eta berenganatzeko aldia umezarora mugatzen ez badugu gelditzen da nabari. *Bizialdi osoa* hartzen bada argi ikusten da subjektuek gazte-heldutan hizkuntza gizarteratze berriak egin ditzaketela eta, hauen ondorioz, beren mintzaira ohikoa eta hurbileko harremanetakoa alda dezaketela.

Euskarazko sozializazio berant horiek hiztunek *seme-alaben hizkuntza hazieran* jokatzeko moduan ondoriok dakartzate. Lagun batzuei gazte-heldutan euskararekin eratu dituzten atxikiduretatik etorri zaie, umeak izan dituztelarik, seme-alabak euskaraz hazteko erabakia. Ikerketak haurren euskarazko sozializazioa bermatzeko gurasoen gaitasuna eragingarri bakarra ez dela izan iradoki du. Hiztunen nahiak eta portaerak gaitasun hutsak baino gehiago

jokatzen dute umeen euskaraz haztearen alde. Izan ere, hiztunek hizkuntzarekin duten harremana –gaitasuna bera barne– prozesua da aldez aurreko baldintza baino gehiago, eta seme-alaben hizkuntza sozializazioan jokatzen duen aldagai dinamikotzat hartu beharrekoa.

Nafarroako historia hurbilean anitz hiztunek euskararen aldeko hautua egin eta hizkuntza identitatea mintzaira horri loturik eratu dute. Lagun horiei hizkuntza ingurunean kokatu eta txertatzeko nahiz erkidegoaren aitzinean agertu eta harekin hartu-emanetan sartzeko baliabide gertatu zaie. Halakoetan, euskaraz ihardukitzean zurkaiztutako identitate modu horrek gero, hiztunak aitamatu direlarik, umeen hizkuntza sozializazioaren aitzinean hartutako jarrera eta jokamoldeak bete-betean ukitu ditu.

Hori horrela, egun Nafarroan *euskaldun izatea hautua* dela erran liteke. Euskara beretakotzea ez dator sorlekutik, jatorritik edo gurasoengandik. Aukera hori hiztunek berek egiten dute mintzairarekin eratzen dituzten atxikiduren bidez. Hiztun batzuk umetatik heldu zaien euskarari lotu zaizkio, baina bertze anitz euskarara gogoz hurbildu dira, hizkuntza ikasi, harremantetan sartu eta beretu dute. Hiztun horiek gero, umeak izanda, seme-alaben hizkuntza sozializazioa beretakotutako mintzairaz egin nahi izan dute, eta horrela hasi da hainbat familiatan euskara (berr)etxekotzen.

Halakotz, Nafarroako euskararen historia hurbila nekez azal liteke hondar hamarkadetan hainbat senditan umeen hizkuntza-sozializazio ereduak aldatu dela ohartu ezean. Haurrak euskaldun hazteko portaera horiek dira, hain justu, euskararen belaunez belauneko jarraipenari bide ematen ari zaizkionak. Hiztunak hizkuntzaren jarraipenaren *eraldatzaileak* dira, ez mintzairaren jasotzaile hutsak. Baieztapen horrek euskararen segidaren bilakaeran umeak ikusteko modua ere ukitzen du: haurrak ez dira lehengoengandik heldu zaien balizko ondare baten *jaraunsle* edo *oinordekoak*, hizkuntzaren historiaren *eratzzaileak* baizik.

Belaunaldi berriak mintzaira ahulean sozializatzeak familiaren eta *ingurunearen eragin kontzientea* eskatzen du. Gurasoen hizkuntza balio eta portaerak funtsezkoak dira, baina euskarazko gizarteratzearen gibelean hiztun taldearen eta gizarte erakundeen (eskolaren, elkarteen...) harreman sareak eta jarduera sozializatzaileak daude.

Euskarak iraun dezan belaunaldi bakoitzak mintzaira beretakotu behar du eta horretarako *gizarte aukera egokiak* beharrezkoak ditu ezinbertzez. Horixe da, nire irudituan, egun Nafarroako euskararen jarraipenak duen premia nagusia, neska-mutikoei euskaldun hazteko, alegia, euskara beretzeko bideak ematea. Horrela, eta ez bertzela, izanen ditu euskarak nafarren belaunaldi berriengan jarraipena eta geroa.

7. BIBLIOGRAFIA

- AIZPURUA, J.; ORTIZ DE LANDALUZE, A., 2012, «V. Inkesta Soziolinguistikoa 2011», *BAT Soziolinguistika aldizkaria*, 84, 59-88.
- APPEL, R.; MUYSKEN, P., 1987-1990, *Language contact and bilingualism*, London, New York, Melbourne, Auckland, Edward Arnold.
- ARRUTI, I., 1997, «Euskararen familia bidezko jarraipena», *BAT Soziolinguistika aldizkaria*, 22/23, 69-110.
- CHRISP, S., 2005, «Māori intergenerational language transmission», *International Journal of Sociology of Language*, 172, 149-181.

- DORIAN, N. C., 1981, *Language Death: The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- DURANTI, A.; OCHS, E.; SCHIEFFELIN, B. B. (arg.), 2012, *The Handbook of Language Socialization*, Malden, Oxford, Chichester, Wiley-Blackwell.
- ELORTZA, X. *et al.*, 2009, «Euskararen transmisioa familia bidez indartzeko tailer pilotua Buruntzaldean», *BAT Soziolinguistika aldizkaria*, 71, 165-176.
- ERIZE, X., 1997, *Nafarroako euskararen historia soziolinguistikoa. 1863–1936. Soziolinguistika historikoa eta hizkuntza gutxituen bizitza*, Iruña, Nafarroako Gobernu.
- EUSKARABIDEA; NAFARROAKO GOBERNUA, 2006, «Estudio sociolingüístico de Pamplona y su comarca» [http://www.euskarabidea.es/fitxategiak/dokumentuak/testuak/pamplona_y_su_comarca_2006.pdf].
- EUSKO JAURLARITZA, 1999, *Euskara Biziberritzeko Plan Nagusia*, Vitoria-Gasteiz, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- 2005a, *Euskararen erabilera eta transmisioa: Olabide ikastolako (Vitoria-Gasteiz) ikasle ohien adibidea: 2004ko iraila*, Vitoria-Gasteiz, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- 2005b, *Euskararen erabilera eta transmisioa: Santo Tomas Lizeoko ikasle ohien adibidea: 2005eko otsaila*, Vitoria-Gasteiz, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- 2008a, *EAEko euskararen belaunetz belauneko transmisioa. 2001*, Vitoria-Gasteiz, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- 2008b, *IV. Inkesta Soziolinguistikoa*, Vitoria-Gasteiz, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- FASOLD, R., 1984-1995, *The Sociolinguistics of Society*, Oxford, New York, Blackwell Publishers.
- FELLIN, L., 2002, «Language ideologies, language socialization and language revival in an Italian Alpine community», *Texas Linguistic Forum*, 45, 46-57.
- FISHMAN, J. A., 1964, «Language maintenance and language shift as fields of inquiry», *Linguistics*, 9, 32-70.
- 1965-2000, «Who speaks what language to whom and when?», in L. Wei (arg.), *The Bilingualism Reader*, London, New York, Holt, Routledge, 89-106.
- 1972, *The Sociology of Language. An Interdisciplinary Social Science Approach to Language in Society*, United States of America, Newbury House Publishers, inc.
- 1991-1997, *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*, Clevedon, Philadelphia, Adelaide, Multilingual Matters.
- (arg.), 2001, *Can Threatened Languages be Saved? Reversing Language Shift, Revisited: A 21st Century Perspective*, Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney, Multilingual Matters.
- GAL, S., 1979, *Language Shift: Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*, New York, Academic Press.
- GARRETT, P. B.; BAQUEDANO-LÓPEZ, P., 2002, «Language Socialization: Reproduction and Continuity, Transformation and Change», *Annual Review of Anthropology*, 31, 339-361.
- HERNÁNDEZ, J. M., 2007, *Euskara, comunidad e identidad. Elementos de transmisión, elementos de transgresión*, Madrid, Ministerio de Cultura.
- IRIGARAY, A., 1956, «Noticia del estado lingüístico de Navarra en 1935», *Euskera*, 1, 41-46.
- JONES, K.; MORRIS, D., 2009, «Issues of gender and parents' language values in the minority languages socialisation of Young children in Wales», *International Journal of the Sociology of Language*, 195, 117-139.
- LUYKX, A., 2003, «Weaving Languages Together: Family Language Policy and Gender Socialization in Bilingual Aymara Households», in R. Bayley; S. R. Schecter (arg.), *Language Socialization in Bilingual and Multilingual Societies*, Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney, Multilingual Matters, 25-43.
- MACKINNON, K.; MACDONALD, M., 1980, *Ethnic Communities: The Transmission of Language and Culture in Harris and Barra*, School of Social Sciences, The Hatfield Polytechnic.
- MARTÍ, F. *et al.*, 2005, *Hizkuntzen mundua. Munduko hizkuntzei buruzko txostena*, Bilbao, Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzua.
- MARTÍNEZ DE LUNA, I., 2004, «Euskararen erabilera egokirako gizarte baldintzak», in zenbaiten artean, *Egokitasuna hizkuntzaren erabileran*. VIII. Jardunaldiak, Bilbao, Mendebalde Euskal Kultur Alkartea, 11-38.

- MONTOYA, B., 1996, *Alacant: la llengua interrompuda*, València, Denes.
- MORALES DE RADA, J., 1963, «De “re” Vasconica», *Munibe*, 1, 2, 3-22.
- NAHIR, M., 1988, «Language planning and language acquisition: The “Great Leap” in the Hebrew revival», in C. B. Paulston (arg.), *International Handbook of Bilingualism and Bilingual education*, Connecticut, Greenwood Press, 275-295.
- NAFARROAKO GOBERNUA, 2009, *Euskararen egoera Nafarroan. 2008. La situación del euskera en Navarra. Azterlan soziolinguistikoak. Estudios sociolingüísticos*, Nafarroa, Nafarroako Gobernu, Euskarabidea [http://www.euskarabidea.es/fitxategiak/dokumentuak/testuak/situacion-euskera-euskera-castellano1.pdf].
- NEKVAPIL, J., 2003, «Language biographies and the analysis of language situations: on the life of the German community in the Czech Republic», *International Journal of Sociology of Language*, 162, 63-83.
- NELDE, P.; STRUBELL, M.; WILLIAMS, G., 1996, *Euromosaic. Producción y reproducción de los grupos minoritarios de la UE*, Luxemburgo, Oficina de Publicaciones Oficiales de las Comunidades Europeas.
- OCHS, E.; SCHIEFFELIN, B. B., 1984-1992, «Language acquisition and socialization. Three developmental stories and their implications», in R. A. Shweder; R. A. LeVine (arg.), *Culture Theory. Essays on Mind, Self and Emotion*, United States of America: Cambridge University Press, 276-320.
- 2008, «Language socialization: An Historical Overview», in P. A. Duff; N. H. Hornberger (arg.), *Encyclopedia of Language and Education*, Boston, Springer Science+Business Media, 2. argit., 8. lib., 2580-2594.
- RAMOS, R., 1995, *Nafarroako euskararen egoera demolinguistikoa eta funtzionala*, Bergara, Bergarako Udala.
- SÁNCHEZ CARRIÓN, J. M.^a, 1972, *El estado actual del vascuence en la provincia de Navarra (1970). Factores de regresión. Relaciones de bilingüismo*, Pamplona, Institución Príncipe de Viana, Diputación Foral de Navarra.
- 1981, «La Navarra cantábrica (Malda-Erreka). Estudio Antropolingüístico de una Comunidad Euskaldun», *FLV*, 37, 19-99.
- SCHIEFFELIN, B.B.; OCHS, E., 1986, «Language Socialization», *Annual Review of Anthropology*, 15, 163-191.
- SIADeco, 1994a, *Familia bidezko hizkuntza transmisioaren azterketa*, lehen txostena Siadeco [1978] eta Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia [1991] ikerketetan bildutako datuen arabera, txosten argitaragabea.
- 1994b, *Familia bidezko hizkuntza transmisioaren azterketa*, bigarren txostena 1991eko zentsuko datuen arabera, txosten argitaragabea.
- SOZIOLINGUISTIKA KLUSTERRA; TOPAGUNEA; URTXINTXA, 2009, *Gazteen hizkuntza erabileran eragiten duten faktoreen azterketa proiektua. Emaitzen txostena* [http://www.soziolinguistika.org/files/GazteenHizkuntzaErabileranEragitenDutenFaktoreenAzterketa.pdf].
- VILA, F. X., 1993, *Transmissió dels idiomes en les parelles lingüísticament mixtes*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.
- WEINREICH, U., 1953-1979, *Languages in Contact. Findings and Problems*, The Hague, Mouton Publishers, 9. argit.
- ZINKUNEGI, J. F., 1995, «Euskararen transmisioa Euskal Autonomi Elkarte», *BAT Soziolinguistika aldizkaria*, 15, 75-88.

LABURPENA

Euskararen belaunez belauneko jarraipena eta hizkuntza sozializazioa Nafarroako familia euskaldunetan (1970-2012)

Artikulu honetan Nafarroako historia hurbilean (hondar lau hamarkadetan, 1970etik 2012ra) euskararen belaunez belauneko jarraipena nola gauzatu den eta egungo haur nafarrak zer egoeratan bilakatzen diren euskaldun aztertu da. Horretarako, egilea hizkuntza sozializazioaren eredu teoriko-metodologikoaz baliatu da. *Sozializazio* kontzeptuak gizarte *erreprdukzio* eta *transmisio* adigaitan oinarritutako ikusmolde ohikoek oraindaino ikusezin utzitako hainbat alderdiri eta horien arteko elkarreraginei erreparatzea ahalbidetzen du. Iruritan (Baztanen) eta Iruñean egindako landa ikerketek erakutsi dutenez, Nafarroako euskararen belaunez belauneko jarraipenak hizkuntza-sozializazio prozesua izan du euskarri. Hizkuntza sozializazioak hiztunen bizialdi osoa, ez hartzaroa soilik, hartzen du; prozesu orohartzailea da, familiara mugatzen ez dena; dinamikoa eta baldintza soziohistorikoei lotua, ez mekanikoa; elkarre-ragilea, ez noranzko bakarrekoa; malgua eta denboran aldakorra, ez beti-ba-tekkoa. Haurren euskarazko sozializazioa elkarri lotutako bi ardatzetan funtsatzen da: belaunaldien arteko elkarreraginetan (familiar batik bat) eta adinkideen arteko harreman eszentrikoetan (familiaratik kanpo batez ere).

Gako hitzak: hizkuntza sozializazioa; transmisioa; hizkuntza jarraipena; be-rrerretxekotzea; Nafarroako euskara.

RESUMEN

Continuidad generacional del euskera y socialización lingüística en las familias vascobablantes de Navarra (1970-2012)

Este artículo trata sobre la continuidad generacional de la lengua vasca en la historia reciente de Navarra (en las cuatro últimas décadas, de 1970 a 2012) y las condiciones en las que hoy día se convierten en vascobablantes las niñas y niños navarros. Para el estudio la autora ha aplicado el marco teórico-metodológico de la socialización lingüística. El concepto *socialización* permite reparar en diversos aspectos, así como en las interacciones que estos tienen entre sí, que hasta ahora han sido invisibles en las perspectivas habituales basadas en las ideas de *reproducción* social y *transmisión*. Los trabajos de campo realizados en Irurita (Baztan) y Pamplona muestran que la continuidad generacional del euskera en Navarra se ha sustentado en la socialización lingüística como proceso que se desarrolla a lo largo de la vida de los hablantes, no solo en su infancia; como proceso holístico, no restringido a la familia; dinámico y vinculado a las condiciones socio-históricas, no mecánico; interactivo, no unidireccional, flexible y cambiante en el tiempo, no monolítico. La socialización en euskera de los niños se fundamenta en dos ejes interrelacionados entre sí: las interacciones intergeneracionales (en la familia principalmente) y las relaciones excéntricas entre coetáneos (extrafamiliar sobre todo).

Palabras clave: socialización lingüística; transmisión; continuidad lingüística; revernacularización; euskera de Navarra.

RÉSUMÉ

Continuité générationnelle du basque et socialisation linguistique dans les familles basquaisantes de Navarre (1970-2012)

Cet article porte sur la continuité générationnelle de la langue basque dans l'histoire récente de la Navarre (au cours des quatre dernières décennies, de 1970 à 2012) et sur les conditions dans lesquelles les enfants navarrais deviennent aujourd'hui basquaisants. Pour ce faire, l'auteur a appliqué le cadre théorique et méthodologique de la socialisation linguistique. Le concept de

socialisation nous permet de repérer divers aspects (et leurs interactions mutuelles) qui ont été jusqu'à présent invisibles dans les perspectives habituelles basées sur les idées de la reproduction sociale et de la transmission. Le travail sur le terrain, mené à Irurita (Baztan) et à Pampelune, montre que la continuité générationnelle de la langue basque en Navarre a été basée sur la socialisation dans la langue, en tant que processus qui se développe tout le long de la vie des sujets, et non seulement à leur enfance, un processus holistique, qui ne se borne pas à la famille, dynamique et lié au contexte socio-historique, non mécanique, interactif, à sens multiple, flexible et changeant dans le temps, non monolithique. La socialisation des enfants en basque est basé sur deux axes interdépendants: les interactions entre les générations (dans la famille surtout) et les relations excentriques entre enfants du même âge (spécialement en dehors de la famille).

Mots-clés: socialisation linguistique; transmission; continuité linguistique; revernacularisation; basque de Navarre.

ABSTRACT

Generational continuity of Basque and linguistic socialization in Navarrese Basque-speaking families (1970-2012)

This article is about the generational continuity of the Basque language in Navarra's recent history (in the past four decades, from 1970 to 2012) and about the conditions in which today's Navarrese children become Basque-speaking. For the study the author has applied the theoretical and methodological framework of language socialization. The concept of socialization enables us to spot various different aspects, as well as the interactions they have with each other, aspects which until now have been invisible in the usual perspective based on the idea of social reproduction and transmission. The fieldwork made in Irurita (Baztan) and Pamplona show that generational continuity of Basque in Navarra has been based on linguistic socialization, as a process that develops all along the life of the speakers, not just in their childhood: a holistic process, not restricted to the family, dynamic and linked to socio-historical conditions, non-mechanical, interactive, not unidirectional, flexible and ever changing, not monolithic. Socialization of children in Basque is based on two interrelated axes: intergenerational interactions (mostly inside the family) and eccentric relations between age-peers (especially outside the family).

Keywords: Language socialization; transmission; language maintenance; revernacularisation; Basque of Navarre.

